

Alle tiders Nordsjælland

MUSEUM NORDSJÆLLANDS
ÅRBOG 2018

Køb stranden fri!

Selskabet Gilleleje Strandbakker 100 år

AF SØREN FRANDBAKKER

Staten satte i 1881 strandbakkerne øst for Gilleleje til salg. De blev købt af Interessentskabet Fabers Minde bestående af 28 beboere, der på denne måde sikrede sig, at de uofficielle rettigheder, de havde på arealet, blev respekteret af kommende private ejere.

Allerede i 1883 skrev Fabers Minde slutseddel på salg af strandbakkerne med arkitekt Carl Lendorf og dennes bror proprietær Alfred Lendorf fra København. En række juridiske problemer måtte imidlertid først ryddes af vejen, før handelen kunne gennemføres. Forløbet afspejlede kulturelle forskelle mellem den lokale befolkning og borgerskabet i København.

Efter 1900 blev Gilleleje oversvømmet af feriegæster, som ikke altid respekterede den private ejendomsret til strandbakkerne. Carl

Lendorf opsatte pigtrådsafspærringer. Det blev mere og mere klart, at arealet måtte sikres til offentligt brug, og et lokalt initiativ blev iværksat for at opkøbe så stor en del af bakkerne som muligt. Det medførte stiftelsen af Selskabet Gilleleje Strandbakker den 2. marts 1918. Siden er der opkøbt arealer under mottoet "Køb stranden Fri". Det var ganske uhørt, at private tog et sådant initiativ. Midlerne til købene er gennem årene skaffet ved afholdelsen af bakkefesterne.

Dæmpningen af sandflugten ved Gilleleje

Til langt op i 1800-tallet var arealerne vest og øst for Gilleleje hærget af flyvesand. På det ældste matrikelkort benævnes området ud til stranden øst for byen Sletten, der ved matriklen 1844 fik nr. 87a.

Matrikelkort over den østlige del af Gilleleje med strandbakkerne gældende til 1873. Den østlige del af Gilleleje By med kirken ses tv. Udsnit af kort fra Geodatastyrelsen – Historiske kort på nettet.

Syd for dette fandtes et areal, der betegnes *Dæmpet Flyvesand*. Arealerne ejedes af staten.

Fyrmester Christian Faber på Nakkehoved var ansvarlig for dæmpningen af flyvesandet på den ca. 10 km lange strækning fra Gilleleje til Raageleje. Et af de værste steder var *Gilleleje Østre Sand*, som arealet øst for fiskerlejet kaldes i den protokol, Faber førte i forbindelse med sit arbejde som klitfoged. I løbet af perioden 1831-1844 blev der på arealet udplantet ikke færre end 80.000 gran- og fyrretræer samt udkørt ler til dæmpning af flyvesandet. Det barske klima medførte, at mange træer gik ud, ikke mindst på grund af tørke, under udplantningen i foråret. Tyverier af planter og ulovlig græsning af kvæg var også med til at vanskeliggøre fremvæksten af træer og vegetation, der skulle holde på sandet.¹

Staten sælger grunde

Fra 1854 og frem blev udstykket 11 grunde i den vestligste del af matr. 87a, der blev købt af lokale beboere. Grundene fik numrene 87b-87i og 87k til 87m. Arealet øst for egnede sig imidlertid ikke på samme måde til udstykning på grund af bakkeskrænterne og beliggenheden umiddelbart ud til forstranden, der ikke var attraktiv for beboerne i fiskerlejet.

Dæmpningen af flyvesandet på matr. 87a havde kostet mange ressourcer i form af mandskab og indkøb af træer. For staten var det ikke nogen god forretning at eje arealet med faren for yderligere udgifter i fremtiden. Den 12. juni 1880 blev den resterende del af matr. nr. 87a derfor udstykket, hvor det formindskede areal nærmest Gilleleje på ca. 106.000 kvadratmeter fik matrikelnummeret 87n. Dette blev hurtigt sat til salg for den 12. juli 1881 tinglyses et skøde af 23. juni på arealet til Inter-

entskabet Fabers Minde. 87n beskrives som en sandflugtsstrækning med en del granbevoksning.²

Interessentskabet Fabers Minde forpligtiger sig til, at den "...overleverede sandflugt bliver at frede eventuelt dæmpe for købernes regning, ...". Udtrykket "frede" betyder en total dæmpning. Dertil kom, at: "*Søborg-Gilleleje kommune reserverer de rettigheder som den lovlig måtte have erhvervet i henseende til adgang til arealet samt borttagelsen af tang og grus på og udfør dette. Gilleleje bys beboere i almindelighed forbeholdes ret og fornødne beskrevne adgang til at tage ler og mergel i den på arealet værende bakkeskrænt.*"

Af skødet fremgår, at købesummen blev sat til 1.300 kr. plus omkostninger, deriblandt 0,5 % afgift til staten. Det var Interessentskabet Fabers Minde der købte flyvesandsarealet øst for byen. Navnet passer godt ind i fortællingen om fyrmesterens store indsats for at dæmpe flyvesandet. Lokale folk måtte stå bag, men før vi kommer ind på det, skal vi først høre en anden historie.

Arkitekt Carl Lendorf og proprietær Alfred Lendorf

Carl Lendorf, født 1839, uddannede sig til arkitekt på kunstakademiet 1855-63 og var, som elev af Ferdinand Meldahl, med som konduktør ved genopførelsen af Frederiksborg Slot efter branden i 1859. I 1864 nedsatte Carl Lendorf sig som arkitekt i Odense og fik i de følgende år mange store opgaver. I 1883 trak han sig tilbage fra forretningslivet og flyttede i maj måned med sin familie til København og ind i en fem-værelses lejlighed i Sortedamsgade 1 med udsigt over Sortedamssøen. Ejendommen var bygget og ejet af Carl Lendorfs far, der havde sørget for, at også sønnen Alfred Lendorf havde fået en lejlighed, der lå i opgangen ved siden af.

Proprietær Alfred Lendorf havde trukket sig tidligt tilbage fra sit midtsjællandske landbrug.

Da Carl Lendorf og hans hustru samt deres to piger Emmy og Olga på henholdsvis 19 og 15 år havde indrettet sig i lejligheden i Sortedamsgade, nærmede sommeren sig. Vi er i den heldige situation, at Olga Lendorf skrev dagbog.³ Den 30. maj 1883 beretter hun, at forældrene og medlemmer af familien tog til Hornbæk for at finde en lejlighed for sommeren. Det blev til en skønt beliggende villa ned til vandet med fire værelser, køkken og loft, der blev lejet i hvert tilfælde i juli måned. Mandag den 2. juli tog familien Lendorf med dampskibet fra København til Helsingør og derfra videre til Hornbæk med charabanc (hestevogn).

Frem til søndag den 15. juli opholdt familien sig i fiskerlejet, tog på ture i Hornbæk Plantage, dasede i haven og fornøjede sig med forskellige spil, mens Olga næsten hver dag var i vandet. Om dagen den 15. juli skrev Olga blandt andet:

"Kl. 3 eftermiddag kørte fader, moder, bedste, tante Thora, Deo, frøken Baroc og jeg med charabanc til Nakkehoved yderste fyr; der er en dejlig have med en henrivende udsigt ud over havet og Sverige; og man kan både se Gilleleje det største og Hornbæk det næststørste fiskerleje i Danmark. Vi drak kaffe på Nakkehoved. Vi så fyret. Derpå kørte vi til Gilleleje. Bedstemoder og de andre gik til Gilbjerghoved, mens fader, moder og jeg gik hen og besøgte onkel Alfred, som har lejet der i sommer; de bor ret kønt med udsigt over stranden. Det var morsomt at komme at besøge dem. Vi var noget hos dem og derpå fulgte de os til kroen, hvor vi sagde farvel til dem. Derpå spiste vi til aften i en pavillon i haven. Kl. 9 kørte vi hjem, det var en dejlig tur. Tog en sten på Nakkehoved, som jeg har skrevet på."

Arkitekt Carl Lendorf
1839-1918.

Søndag den 22. juli var der igen kontakt med Alfred. Olga skrev:

"Efter frokost, da vi stod ude i haven, kom onkel Alfred gående nede fra havnen op til os. Han og alle drengene var kommet sejlede i en stor båd fra Gilleleje. Fader, Deo, Emmy og jeg sejlede med tilbage til Gilleleje. Båden vi sejlede i var stor, det var en dæksbåd. Det var meget rart, men så kom der høje bølger, jeg var lige ved at blive søsyg. Jeg havde det ikke så godt, da vi kom i land, men det gik snart over. Vi blev til middag hos onkel. Efter middag spillede vi Croquet. Deres Croquetstil står på marken. Den er udmærket. Vi gik derfra kl. 4 1/2-5. Onkel og tante fulgte os forbi Nakkehoved. Vi havde vin og kager med, som vi fortærede i Villingebæk."

Tirsdag den 24. juli ville Carl Lendorf atter til Gilleleje. Olga skrev:

Proprietær Alfred Lendorf
1842-1905.

"Såsnart vi kom fra bad, klædte vi os om, Deo tog sin blegrøde uldne kjole på, Emmy sin lilla og jeg min lysegrå. Kl 9 ½ gik vi tre og så fader til Gilleleje. Vi gik til Villingebæk på 3 kvarter; vi havde frokost med, som vi spiste der. Så gik vi langs stranden til Nakkehoved. Der var vi en halv times tid og så til Gilleleje, der var vi kl 12 ½. .... Hen på eftermiddagen gik vi til Nakkehoved. Der var moder, bedste og frøken Thora; de var kørt dertil. Vi spiste alle sammen til aften sammen i en af pavillionerne. ..."

Da Olga Lendorf den 30. juli kom hjem fra vandet var onkel Alfred tilsyneladende uventet dukket op. Han blev til frokost, hvorefter Carl Lendorf kørte med ham til Gilleleje. Den 31. juli skrev Olga, at far kom hjem fra Gilleleje lige inden middag. – Tilsyneladende overnattede Carl Lendorf hos broderen i Gilleleje.

Desværre er Olga Lendorfs dagbog for resten af 1883 og 1884 ikke bevaret. Arkivet har imidlertid en "Afskrift af Slutseddel" dateret 30. juli 1883, hvor to repræsentanter for Interessentskabet Fabers Minde skomager A. Christensen og murer N. Christiansen overdrager det jordareal, som selskabet fik skøde på 23. juni 1881 til arkitekt C. Lendorf og fhv. proprietær A. H. Lendorf.⁴

Vi forstår nu, hvorfor Carl Lendorf flere gange besøgte sin bror Alfred i Gilleleje. I Olgas dagbog kan vi se, hvordan de to brødre flere gange færdedes ved og på det areal, man endte med at skrive slutseddel på den 30. juli 1883. Carl og Alfred Lendorf har sikkert levet i en sommerferies rus over, at det i løbet af nogle få uger var lykkedes at formå Fabers Minde til at skrive slutseddel på salget af det store strandbakkeareal øst for byen.

Interessentskabet Fabers Minde sælger strandbakkerne

Det er sandsynligvis Alfred Lendorf, der under sit sommerophold i fiskerlejet har fået kendskab til interessentskabet, der ejede strandbakkerne på matr. 87n. Når borgerskabet lå på landet under primitive forhold, kunne det være et problem at blive barberet. I Gilleleje fandtes dog en barber Gustav Leonhard, der i Folketællingen 1880 beskrives som 30-årig og født i København. Leonhard med kone og femårigt barn boede i halvdelen af et hus. I den anden halvdel finder vi i 1880 skomager Anders Christensen, der ligeledes var 30 år med kone og et barn på 3 år. Anders Christensen havde tilsyneladende en god forretning, for han havde en svend og to lærlinge. – Historien kunne være den, at Alfred Lendorf under besøg hos barber Leonhard har vist interesse for strandbakkerne øst for byen og har fået oplyst, at området ejedes af Interessent-

skabet Fabers Minde, hvor et af medlemmerne boede inde ved siden af i samme hus!

Den anden interessant på slutsedlen, murer N. Christiansen, finder vi også i Folketællingen 1880. Han var på dette tidspunkt 27 år og gift. Slutsedlen, som de to repræsentanter for Fabers Minde satte deres navne under 30. juli 1883, gav først anledning til tinglysning af skøde den 7. juli 1885.

Fabers Minde bestod af 28 medlemmer, hvoraf de 13 ifølge Folketællingen 1880 med sikkerhed var fiskere – de fleste i 30'erne og 40'erne. Dertil kom 4 håndværkere. To gårdmænd indgik også i interessentskabet, mens der er usikkerhed om erhvervet for de sidste 9 medlemmer. Det virker umiddelbart overraskende, at der stiftedes et interessentskab ved købet af matr. 87n i 1881. Denne form for fællesskab var imidlertid et kendt begreb i fiskerlejet. I Prams indberetning 1805 i Rigsarkivet hedder det, at der i Gilleleje er 6 interessentskaber, der ejer 6 store både. Når en opgave var for stor for den enkelte, slog man sig sammen ved indgåelse af aftaler indenfor rammerne af et interessentskab. I det aktuelle tilfælde kunne købesummen på 1.300 kr. på den måde reduceres til et beløb på ca. 44 kr. for det enkelte medlem.

Købet af strandbakkearealet på ca. 106.000 kvadratmeter for 1.300 kr. var uden tvivl billigt, men sikkert en satsning fra fiskernes side. Af skødet fremgår, at det var en flyvesandsstrækning, de havde købt, med forpligtigelse til at iværksætte, i det mindste, sanddæmpende foranstaltninger, hvis det skulle vise sig nødvendigt. Fyrmester Fabers ofte forgæves anstrengelser med store udgifter til træer og arbejdskraft, for at dæmpe sandet, burde have skræmt dem langt væk. At det ikke gik så galt skyldtes sikkert, at området i begyndelsen af 1880'erne i realiteten ikke længere var et aktivt flyvesandsområde.

Men hvad var grunden til, at de 28 medlemmer af Fabers Minde købte strandbakkerne? Som nævnt i skødet af 23. juni 1881 forbeholdes Gillelejes beboere i almindelighed ret til at tage ler og mergel i bakkskrænten. Så vidt det kan ses, var denne ret ikke nedfældet i tidligere dokumenter om de statsarealer, der stødte op til fiskerlejet. Ved at købe arealet kunne man fastholde muligheden for at tage ler og mergel for alle beboere i byen. – Søborg-Gilleleje Kommune reserverede i skødet de rettigheder, som den lovligt havde erhvervet med hensyn til adgang til arealet med borttagelse af grus og tang på og udfor dette. Søborg-Gilleleje Kommune var derfor højst sandsynligt ikke interesseret i at medvirke ved købet af arealet, da kommunens interesser allerede var sikrede. Gillelejerne måtte derfor selv gå ind og pleje deres særlige interesser på området ved køb af arealet.

En anden grund til at købe strandbakkerne var også muligheden for at få en gevinst ved salg af området engang i fremtiden. I 1881 var der kun få sommergæster i Gilleleje; de tog gerne ophold på kroen. Salget af strandgrunde til velhavende københavnere var endnu ikke begyndt, men fiskerne, der ind imellem med deres både tog turen til de østlige fiskerlejer og Helsingør, var sandsynligvis ikke uvidende om den udvikling, som var i gang på kysten. Blandt andet i Hornbæk kunne man se de store kystnære sommervillaer skyde op. Købet havde derfor sandsynligvis også et skær af spekulation.

Carl Lendorfs skøde på strandbakkerne

Da slutsedlen på salget af strandbakkerne til Carl og Alfred Lendorf blev skrevet den 30. juli 1883 begyndte forhandlingerne om detaljerne ved overdragelsen af ejendommen, der skulle nedfældes i det nye skøde for matr. 87n. Ifølge skødet, Interessent-

Carl og Alfred Lendorfs slutseddel 1883 med Interessentskabet Fabers Minde om købet af matrikel 87n i det østlige Gilleleje med strandbakkerne.

skabet Fabers Minde var i besiddelse af og som Lendorf-brødrene fik forevist, stod det klart, at Søborg-Gilleleje Kommune og beboerne i Gilleleje havde særrettigheder, men køberne ville ikke respektere dem alle. Derfor fik slutsedlens paragraf 1 og 5 følgende indhold:

"1) Vi afhænde det nævnte areal med de samme påhvilende rettigheder og pligter, dog således at den i paragraf 3 i ovennævnte skøde nævnte rettighed for Gilleleje bys beboere til i bakkeskrænterne at tage ler og mergel af interessentskabet udløses således, at skødet til køberne på lovmæssig måde befrires for denne klausul uden udgift for køberen.

5) Ifald den forannævnte rettighed for Gilleleje bys beboere ikke lader sig udløse således som under post 1 anført inden førstkommande 11. december termin, bortfalder køberens forpligtelse til at stå ved denne handel således at de er løste for

enhver som helst forpligtelse, dog har køberen ret til at forlænge denne termin indtil interessentskabet fremlægger bevis for, at denne fornævnte klausul ikke lader sig afløse."

De to repræsentanter for Fabers Minde var måske gået for vidt for at få handelen igennem, eller var der blot tale om forhandlingstaktik? Aflysningen af rettigheden for Gilleleje bys beboere til at tage ler og mergel i bakkeskrænten handlede ikke kun om de 28 interessenter i Fabers Minde, der fik en økonomisk gevinst ved salget, men derimod om rettigheder, der angik hele byens befolkning. Sagen har uden tvivl været genstand for diskussion, men for at komme videre med spørgsmålet om handelens endelige afslutning skulle Fabers Minde forelægge Lendorf et bevis på, at klausulen ikke kunne ophæves, og det har sikkert ikke været vanskeligt at fremskaffe. Dokumentet er ikke bevaret, men det må på et tidspunkt være forevist Carl Lendorf med

underskrifter, der repræsenterede hele byen og dens afvisning af at ophæve rettigheden til at tage ler og mergel i bakkeskrænten.

Carl Lendorf skulle nu afgøre, om han alligevel ville stå ved handelen. Han valgte at bøje sig, ligesom Lendorf accepterede de øvrige byrder og forpligtelser, der var hæftet på ejendommen. Det drejede sig om, at ejeren af matr. nr. 87n til enhver tid var underkastet de gældende regler for standsning af sandflugt. Søborg-Gilleleje Kommune havde adgang til parcellen samt ret til på og ud for den at tage grus og tang. Så vidt vides forsøgte Carl Lendorf klogeligt ikke at få aflyst kommunens rettigheder på matr. 87n, men på et tidspunkt dukkede nye oplysninger op om rettigheder, der ikke var nedfældet i det skøde, som Interessentskabet Fabers Minde fik på arealet i 1881.

Blandt interessenterne i Fabers Minde var gårdmændene Ole Hansen og Ole Petersen henholdsvis fra Vandmosegården i Bregnerød og Nakkegården ved Nakkehoved. De havde tilsyneladende altid hentet tang på stranden ved strandbakkerne til brug som gødning på deres marker. Ved at gå ind som interessenter i Fabers Minde og indskyde be-

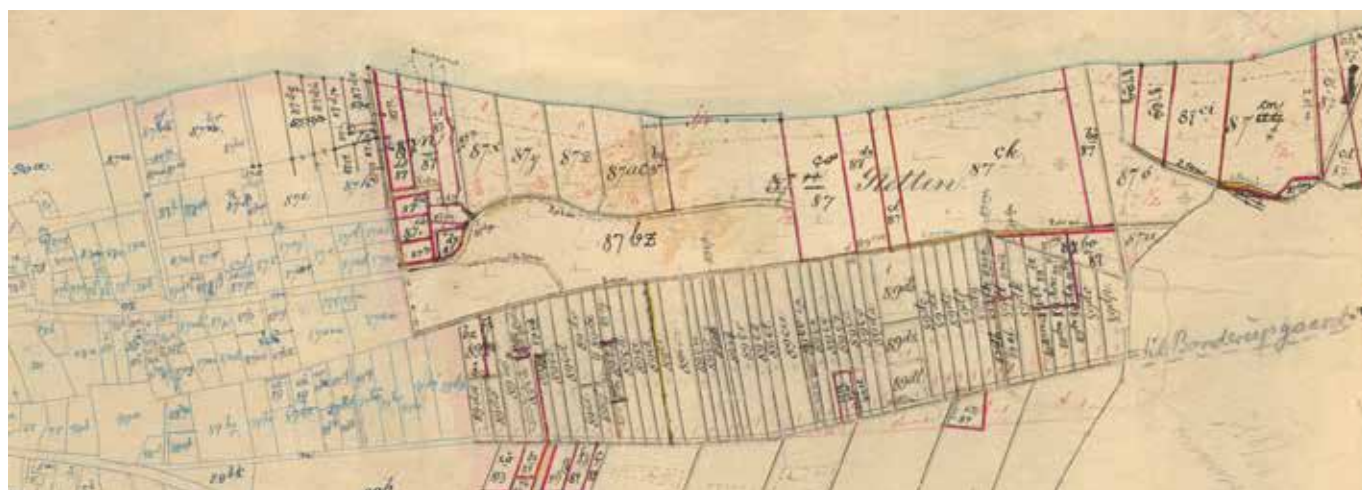
løb ved købet af arealet i 1881 blev de to gårdejeres ret til at tage tang på stranden tilsyneladende accepteret af de øvrige 26 interessenter, men rettigheden blev ikke medtaget i skødet.

Da forhandlingerne med de nye ejere om overdragelsesbetingelserne gik i gang, må vi gå ud fra, at gårdmændene Ole Hansen og Ole Petersen har krævet, at deres ret til at tage tang på stranden skulle med i det nye skøde. Dette er tilsyneladende kommet bag på Lendorf-brødrene. Man fornemmer en diskussion om denne rettighed, fordi tangbjergningen og oplagringen foregik udfor granskoven, hvor Carl Lendorf havde tænkt sig at opføre sit sommerhus. En stor del af skødet handler derfor om, hvor og hvornår tangbjergningen må finde sted, samt hvor der må køres på arealet. Det er endnu en forklaring på, at vi skal helt frem til 7. juli 1885, før det nye skøde blev tinglyst.

Der er ingen tvivl om, at de to gårdejeres ret til at tage tang på arealet har bekymret Lendorf meget, fordi arbejdet med indsamlingen, oplagringen og bortkørslen ville være generende, når familien netop ønskede at nyde den friske luft ved vandet.

Tanken om bunker af halvrådden og ildelugtende

Matrikelkort over den østlige del af Gilleleje med strandbakkerne gældende til 1933. Udsnit af kort fra Geodatastyrelsen – Historiske kort på nettet.

Carl Lendorfs sommerhus på nuværende Carl Lendorfsvej 5 (matr.nr. 87x) set fra nord engang i 1890'erne. Huset blev i 1885 opført af tømrermester Emil Lythans Petersen, der udførte mange bygningsarbejder for Carl Lendorf. Gribskov Arkiv.

tang var ikke opløftende. Skødets bestemmelser giver tydeligt indtryk af en kraftig regulering af aktiviteten. Det bestemtes, at indsamlingen af tang kun måtte foregå på stranden fra ejendommens vestskel indtil 100 alen (ca. 63 meter) øst for granplantagen. I den forbindelse skulle køberen snarest muligt ovenfor brinken ved forstranden udlægge en tangplads på 276 kvadratalen (110 kvadratmeter) med nødvendig vejadgang. Det garanteredes Lendorf, at han ikke fik udgifter ved anlægget af vejen eller til vedligeholdelse. Samtidig understregedes, at ejerne af matr. no. 3 i Bregnerød og matr. no. 1 i Nakkehoved kun havde ret til at køre langs

strandbredden, når de transporterede tang. Det påpegedes, at den udlagte tangplads ikke måtte benyttes til oplægning af tang i tiden fra 1. maj til 1. oktober, og at arbejdet resten af året ikke måtte påbegyndes før solopgang samt skulle være afsluttet kl. 8.00 morgen.

At Carl Lendorf trods alle disse vanskeligheder alligevel købte matrikel 87n hænger uden tvivl sammen med, at der var gode muligheder for at udstykke attraktive strandgrunde til velhavende københavnere. Matriklen omfattede således det kystnære areal fra nuværende Strand Allé og hen til Klitvej, hvor arealet udvidede sig og gik mod syd op til Fyrstien, der helt ud til nuværende Stonehill dannede sydgrænsen for grunden. Det var således en kyststrækning på ca. 900 meter Carl Lendorf købte.

Købesummen blev fastsat til 4.500 kr., hvor 2.000 kr. skulle betales 11. juni 1885 og de sidste 2.500 kr. den 11. december med tillæg af 4 % rente fra 11. juni. Med en købspris på 1.300 kr. i 1881 fik Interessentskabet Fabers Minde således fire år efter de investerede penge tre en halv gange tilbage i en periode praktisk talt uden pristalsstigninger.

Teksten i skødet er påtegnet "Gilleleje den 2. maj 1885", hvor det sidste møde med Fabers Minde tilsyneladende fandt sted. Efter godkendelse af Lendorfs advokat blev skødet fremsendt til tinglysning hos dommer Hammerich i Helsingø, hvor det blev indført i tingbogen 7. juli 1885 og herefter var retsgyldigt.

Det var Carl Lendorf, der købte strandbakkerne, skønt hans bror Alfred Lendorf sikkert havde den første kontakt til Fabers Minde og så sent som 24. april 1885 var med til møde i Gilleleje.⁵ Var det sagerne om rettighederne, der ikke kunne aflyses, og den ildelugtende tangbjergning, der i den sidste ende skræmte ham væk?

Mens de sidste papirer blev ordnet, var Carl Lendorf allerede i det tidlige forår 1885 gået i gang med at opføre sit nye sommerhus, det første i Gilleleje. En uge efter skødets tinglysning flyttede familien ind i huset den 14. juli. Rejsen foregik med tog til "Frederiksborg" og derfra med Gribskovbanen. Olga Lendorf sammenligner toget med dampsporvognen i København og fortæller, at de sad "ovenpå".⁶

Carl Lendorf sælger grunde

Med købet af strandbakkerne på ca. 106.000 kvadratmeter blev Carl Lendorf mange år fremover den største jordejer i Gilleleje. Ved indflytningen i sit nye sommerhus i juli 1885 var der ingen tvivl om, at han virkelig gjorde den drøm, han fik under sine første besøg i fiskerlejet i sommeren 1883. Gennem årene blev sommerhuset i Gilleleje omdrejningspunktet for familiens ferieliv. Det fremgår tydeligt af Olga Lendorfs dagbog. Der blev i de før-

Sommerhuset på matr. 87γ på Carl Lendorfsvej blev bygget af Emil Lythans Petersen året efter han i 1885 opførte Carl Lendorfs sommerhus på matr. 87x. Emil Lythans Petersen havde som tømrermester gennem årene arbejdet for Carl Lendorf, der kvitterede for det gode samarbejde ved at tilbyde ham at købe grunden ved siden af sin egen. Huset er set fra nord ca. 1890. Gribskov Arkiv.

ste år solgt tre grunde øst for Lendorfs egen, men det var til bekendte i forbindelse med hans arbejde som arkitekt og til en fjern bekendt, men efterhånden som tiden gik, fulgte flere salg.

De stigende priser på kystnære byggegrunde efter århundredskiftet 1900 fristede mere og mere til udstykning og frasalg af grunde. Den 1. februar 1914 skrev Amtsavisen, at der spekuleredes så meget, at næppe "én dag forløber uden nye grundsalg og dermed stadigt stigende priser." Gilleleje blev et mondænt feriested, hvor mange velhavende københavnere gerne ville slå sig ned.

Prisen pr. kvadratmeter for det store område på ca. 106.000 kvadratmeter var i 1883 lidt over fire øre. Da Lendorf i 1917 solgte en grund (matr. bq) på selve strandbakkerne til speditør Ove Haugsted var prisen ca. to kr. og 60 øre pr. kvadratmeter. To grunde ved Klitvej blev samme år handlet til priser lidt over to kr. pr. kvadratmeter. Indregner vi pristalsstigningen fra 1883 til 1918 på ca. 6.5 vil det sige, at Lendorf fik en reel gevinst på mellem syv og otte gange det beløb, han i sin tid selv havde givet.

Konflikter på strandbakkerne

I de velhavende københavneres kølvand fulgte mange fra den københavnske middelklasse, der også ville opleve det skønne feriested og være i nærheden af de kendte mennesker, de fra bladene vidste opholdt sig i Gilleleje om sommeren. Hotellet, kroen og pensionaterne blev fuldt belagt i sommermånederne, men også mange endagsturister tog til Gilleleje, når vejret var godt, for at slå sig ned på strandene.

Det kunne give problemer med de mange mennesker. Den 15. august 1912 skrev Frederiksborg Amts Avis således:

"Angående den fri strandadgang er badegæ-

Del af strandbakkerne, granskoven og bebyggelsen på Carl Lendorfsvej. Postkort 1912. Gribskov Arkiv.

Strandbakkerne og granskoven set fra øst med Gilleleje Havn i baggrunden. Yderst til venstre ses en arbejdsvogn og to personer, der henter ler i bakken, en ret som fiskerlejets beboere havde fra gammel tid. Ca. 1910. Gribskov Arkiv.

sters opførsel ofte fremført. – Kan hænde, at enkelte badende har irriteret grundejere, men som helhed er badelivet harmløst. Øst for havnen, hvor stranden er allerbedst, med ren sandbund og lune gryder, findes imidlertid et trist "Aber Dabel". Der grisses med henkastede flasker, glasskår, aske, kasserede køkkengrej og alskens ragelse, som taler til lugtesans og følelser på grumme vis. – En grundig oprydning, og fjernelse af rådne tangdynger, ville nok gavne Gillelejes omdømme."

Det strandareal, der omtales, er Carl Lendorfs område ved strandbakkerne. Griseriet var selvfølgelig en torn i øjet på arkitekten. På dette tidspunkt havde Lendorf ejet arealet i næsten 30 år. Det havde gennem årene været muligt at lave separate aftaler med andre sommerhusejere op til bakkerne og befolkningen i fiskerlejet om færdsel på det private areal af særlig fastlagte stier. Stigningen i antallet af feriegæster i disse år betød imidlertid, at nogle ikke vidste eller havde sans for, at der var tale om privat grund og uden videre færdedes på bakkerne. I sommeren 1912 var forbitrelsen stor blandt landliggerne, fordi Lendorf havde opsat afspærringer forskellige steder på sit areal. I midten af august arrangerede landliggerne en demonstration i protest. Den 18. august skrev Amtsavisen:

"Fredag aften i skumringen samledes en mængde sommergæster ved den gamle reberbane på "Grønland". Alle var forsynet med japanske papirlygter, et fantastisk optrin i den lune sommeraften. Med en lirekasse i spidsen begav selskabet sig østpå gennem de smalle stræder og op ad bakken i

Granskoven. Lygterne kastede et blafrende skær dybt ind mellem de mørke graner og fremkaldte en helt speciel stemning. Prosessionen, som nu var vokset til over 200 mennesker, stoppede ude i det fri på Lendorf -bakkerne, hvor et varmt LEVE for Ors. [overretssagfører] Ole Jensen blev besvaret med rungende hurraråb. Derefter drog man ned af skråningen under afsyngelse af en meget yndet vise i Gilleleje for tiden, den såkaldte "Richvise". Man sluttede af med en munter svingom til lirekasens toner lige til papirlygterne brændte ud. – Efter sigende vil man gentage initiativet i aften. Denne gang går turen til cikoriefabrikant Richs sommerbolig, Gillelejes mest upopulære landligger."

Fabrikanten af Richs kaffeerstatning havde en sommerbolig Stormly lidt vest for Farvandsvæsenets areal ved Nakkehoved. Han havde afspærret sit strandareal nedenfor skrænten med pigtråd. Overretssagfører Ole Jensen var en af dem, der førte an i kampen mod afspærringerne. Den 1. maj 1913 havde Amtsavisen atter en reportage fra Gilleleje om problemerne:

"Arkitekt Lendorf har nu fuldført sin før omtalte afspærring med et solidt ståltrådshegn tæt forbi villahaverne således, at disses nordvendte havelåger ikke kan åbnes. Flere steder skærer hegnet sig gennem yderligt voksende buskadser, træer og forhøjninger. Ganske grotesk er det at se Ors. Ole Jensens havebænk indfiltret i de lendorfske ståltråde på en sådan måde, at den kun i adskilt stand kan gøres fri. ... Hegnet er imidlertid på flere steder resolut klippet over, og beboerne færdes nu ude og ind uden at bryde sig det mindste om hegnet. Retten vil utvivlsomt blive det næste forum i denne kedelige sag. Meget ville være slået i stykker for villaejerne, hvis afspærringen skulle være permanent!"

Lendorf læste øjensynligt denne reportage, for den 8. maj fik han optaget et læserbrev i avisen:

"I anledning af den stedfundne molestning af hegnet på min grund på Fyrbakkerne ved Gilleleje, beder jeg dem oplyse, at såfremt de skete uordner skulle gentage sig, vil politiets assistance blive påkaldt, og de pågældende draget til ansvar. Enhver

Fyrstien med strandbakkerne set fra øst med Gilleleje i baggrunden. Stien er indhegnet med pigtråd, så kun dem, der havde særtafte med Carl Lendorf, kunne færdes på selve bakkearealet. Postkort ca. 1915. Gribskov Arkiv.

overskridelse fra naboernes side vil blive påtalt ved retten, og vedkommende idømt mulkt [bøde] for overtrædelse af hegns- og markfreden. Jeg har givet enkelte naboer ret til at have låge i hegnet mod udstedelse af deklaration, der sikrer mig mod erhvervelse af hævd og forringelse af min ejendom. En lignende ret vil også de øvrige naboer kunne få i den nærmeste tid. Mere liberalt kan jeg ikke stille mig. For den almindelige færdsel vil Fyrbakkerne blive holdt åbne indtil hensynsløs badning eller fortsatte grove uordner fra naboside forhindrer dette.”

Sidst på året 1913 reagerede lokalbefolkningen på den truende situation. Den 12. november skrev købmand Carl Nees, som var formand for Gilleleje Turistforening, et brev for beboerne af fyrbakkerne om turistforeningen ville nedsætte et udvalg til varetagelse af beboernes og byens interesser i fyrbakkespørgsmålet. Den 21. november vedtog turistforeningen at efterkomme henstillingen, og den 26. november blev der på turistforeningens initiativ nedsat en komité. Carl Nees, redaktør V. Greibe og stationsforstander Asmussen m.fl. gik ind i arbejdet.⁷

Som tidligere nævnt solgte Carl Lendorf flere grunde til sommergæster på strandbakkerne. Overraskende nok købte overretssagfører Ole Jensen i 1915 en grund på 2.400 kvadratmeter i den østligste del af fyrbakkerne beliggende syd for Fyrstien. Ole Jensens problemer med en havebænk infiltreret af Lendorfs pigtråd i 1913 må derfor gælde en tidligere grund op til Fyrstien, men overretssagføreren har tilsyneladende snakket sig til rette med arkitekten om køb af en anden grund.

Turistforeningens initiativ førte ikke til nogen konkret handling, før redaktør Greibe påpegede, at det ville blive en ruin for Gilleleje, hvis der blev lukket af

for strandbakkerne. Det lykkedes ham at rejse en folkestemning for erhvervelse af området til offentligt brug. Greibe kontaktede Gilleleje Borgerforening for at få den til at stå i spidsen for bestræbelser for at købe strandbakkerne af Lendorf, men foreningen mente, at den ikke kunne magte så stor en opgave. Det blev i stedet en borgerkomité, der i efteråret 1917 indledte forhandlinger med Lendorf om køb af den del af grunden, han var indstillet på at sælge. Det lykkedes at blive enige om en købesum på 56.539 kr., hvoraf 30.000 skulle betales kontant ved købet, mens resten af beløbet indgik i en afdragsordning over 5 år.

Selskabet Gilleleje Strandbakker

Den 5. februar 1918 kunne Frederiksborg Amts Avis meddele, at afspærringen i granskoven nu var fjernet. Det var redaktør Greibes indsats, der havde skabt den afgørende opbakning til sagen og den 16. februar arrangerede borgerforeningen en festmiddag på Gilleleje Kro, hvor Greibe blev hædret.

Efterfølgende blev indkaldt til borgermøde: *“Gilleleje-borgere indbydes til et konstituerende møde lørdag den 2. marts kl. 7 i Menighedshuset angående dannelsen af et selskab, som erhverver Fyrbakkerne på byens vegne, samt valg af selskabets bestyrelse. Fyrbakkeudvalget”*.⁸

Dagen efter bragte Frederiksborg Amts Avis meddelelsen om, at Selskabet Gilleleje Strandbakker var dannet under et møde med ca. 30 deltagere. Selskabets formål var at foretage det endelige køb af Fyrbakkerne. Til bestyrelsen valgtes redaktør Greibe, manufakturhandler Th. Jacobsen, tømrer David Petersen, skipper C. F. Carlsen og fisker Martin Svendsen.

C. F. Carlsen findes som femårig i Folketællingen for 1880 under det fulde navn Carl Adolf Frittiof

Th. Jacobsen 1860-1935.

Carlsen. Han var søn af den 39-årige fisker Frederik Carlsen, der var et af medlemmerne i interessentskabet "Fabers Minde". Man fornemmer en vedvarende interesse for strandbakkerne som frit område hos familien Carlsen.

På mødet 2. marts 1918 blev det vedtaget, at dem der ønskede at være med i arbejdet ikke skulle betale kontingent eller modtage honorar, og den økonomiske side af sagen skulle løses ved frivillige bidrag. Blandt de fremmødte blev indsamlet ca. 5.000 kr. Men der var langt til de 56.539 kr., der var aftalt med arkitekt Carl Lendorf. Den nye formand manufakturhandler Th. Jacobsen viste allerede her sin handlekraft. Han lagde 25.000 kr. på bordet mod kaution fra resten af styrelsens medlemmer, der alle havde en fast tro på, at det skulle lykkes at gennemføre planen. Med de 30.000 kr. var udbetalingen til Carl Lendorf sikret. Den 6. april 1918 underskrev bestyrelsen og Lendorf købekontrakten. Det var en forudsætning for handelen, at de gamle servitutter om ret til gravning af ler og mergel samt indsamling og bortkørsel af tang skulle aflyses på den del af matr. 87n, som Carl Lendorf stadig ejede. Bestemmelserne skulle ligeledes aflyses på grunden 87x, hvor Carl Lendorf havde sit sommerhus. Carl Lendorfs salg til Selskabet Gilleleje Strandbakker omfattede 32.936 kvadratmeter. Ved købet i 1883 var arealet på ca. 106.000 kvadratmeter. Lendorf nåede at tjene godt på sin investering på 4.500 kr.

I skødet, som Selskabet Gilleleje Strandbakker fik lyst på ejendommen 23. juli 1918, blev indføjet de servitutter, som blev arbejdsgrundlaget for det nye selskab:

"1) De herved solgte arealer skal forblive ubebyggede, dog undtages herfra det stykke af skoven, der ligger vest og syd for hulvejen, hvilket styk-

Plakaten fra den første bakkefest afholdt af Selskabet Gilleleje Strandbakker i 1919.

ke køberen skal være berettiget til at udstykke til bebyggelse i større eller mindre parceller.

2) På ingen del af det herved solgte areal må der være fast restauration eller beværtning, så vidt som andre faste forlystelsesetablissemeter.

3) Ad de på det herved solgte areal værende eller senere tilkommende veje og stier skal der være fri og uhindret adgang for alle."

Den nye bestyrelse havde bundet sig til økonomiske forpligtigelser overfor formanden Th. Jacobsen og Carl Lendorf. Hvor skulle pengene komme fra? Igen var det redaktør Greibe, der havde løsningen på rede hånd: Vi laver en fest. Det var for sent at planlægge et arrangement i 1918, men i 1919 så den første bakkefest dagens lys. Siden har festerne været grundlaget for bakkeselskabets arbejde.⁹

Tiden efter Carl Lendorf

Den 29. september 1918 døde Carl Lendorf, der var enkemand. Hans to døtre Olga og Emmy arvede faderens ejendomme blandt andet det, der var tilbage af stammatriklen 87n på strandbakkerne. Dertil kom sommerhuset på matr. 87x.

Lendorfs gamle sommerhus fra 1885 blev overtaget af Emmy Glahn, gift med landinspektør H. V. F. Glahn, sammen med den ubebyggede del af stammatriklen 87n, der lå vest for sommerhuset hen til nuværende Klitvej.

Olga Bøgebjerg, gift med billedhuggeren Rasmus Bøgebjerg, fik en grund (matr. 87co) umiddelbart øst for det areal, Carl Lendorf nåede at sælge til Selskabet Gilleleje Strandbakker. På grunden opførte hun et sommerhus. Øst for Olga Bøgebjergs nye grund lå et større areal (matr. 87ck), som de to søstre i fællesskab solgte til kunsthandlerne Vinkel og Magnussen. Det var på 17.890 kvadratmeter.

Olga Bøgebjergs grund var placeret centralt på bakkerne. Bag den på sydsiden af Fyrstien lå rekreationshjemmet "Aktieselskabet matr.nr. 89db af Gilleleje". Hjemmet ønskede at skabe direkte adgang for deres gæster til stranden. Før salget af den store grund til Vinkel og Magnussen solgte Olga Bøgebjerg og hendes søster Emmy Glahn derfor en smal parcel (matr. 87cl) af deres fælles arv fra faderen til selskabet. I 1923 overtog "Selskabet Lysglimt" rekreationshjemmet, der ønskede en bredere parcel i hele grundens bredde. Den 10. november 1923 fik Lysglimt derfor skøde på et stykke af Olga Bøgebjergs grund, der fik matr. nr. 87dn. I skødet nævnes: "Forbud mod at der på ejendommen opføres andre bygninger end villaer til beboelse for højst 2 familier og forbud mod beboelse, håndværk eller fabriksdrift..." Fredningslovgivningen var endnu ikke et værn mod privat byggeri på strandbakkerne.

Strandbakkerne set mod øst. Det sorte hus med skorstenen midt i billedet er Olga Lendorfs sommerhus, der blev opført efter faderen Carl Lendorfs død i 1918, hvor Olga Lendorf arvede et stykke jord på bakkerne, der fik matrikelnummeret 87co. Foto ca. 1922. Gribskov Arkiv.

Bestemmelserne i fredningslovgivningen udviklede sig i løbet af de kommende år. I 1938 var man nået så langt, at Vinkel og Magnussens store matrikel på 17.890 kvadratmeter kunne fredes med en påtegning om, "... at arealet ikke må bebygges eller beplantes m. v. Der er fri adgang for offentligheden." I 1939 solgte de to enker efter Vinkel og Magnussen grunden til Selskabet Gilleleje Strandbakker og Søborg-Gilleleje Kommune, der gik sammen om at købe arealet.

I 1935 lykkedes det strandbakkeselskabet at købe Olga Bøgebjergs grund. På dette tidspunkt havde hun været enke siden 1921. På grunden, der i 1935 var på 5.887 kvadratmeter, havde familien opført et sommerhus, som ikke indgik i handelen på 14.000 kr. I købekontraktens paragraf tre står:

"Køberen flytter det nuværende hegn, således at huset indhegnes med ¼ af hele grunden. Det gamle hegn skal fremdeles tilhøre sælgerinden. Købe-

ren forpligtiger sig til i løbet af efteråret og senest medio september d. a. at flytte huset med piller og opstille det på en af sælgerinden opgivet grund i Gilleleje. Huset afleveres med muret skorsten og spisekammer og i det hele i forsvarlig stand, malet såvel indvendig som udvendig, samt forpligter sig til at grave en ny brønd på den anviste grund."

I paragraf seks suppleres aftalen med følgende bemærkning: *"For så vidt sælgerinden ikke ønsker at flytte huset, er køberen pligtig til at overtage det for 1.000 kr. kontant medio september d.a."*

Der er ingen tvivl om, at Olga Bøgebjerg havde svært ved at slippe Gilleleje og sommerhuset på strandbakkerne efter 50 år som sommergæst på dette sted. Det vides ikke, om huset blev flyttet til en ny grund eller blev revet ned.

Søsteren Emmy Glahn solgte fra 1932-34 grunde på den del af stammatriklen 87n, der lå lige vest for Carl Lendorfs gamle sommerhus. Udstykningen

Strandbakkerne set mod Nakkehoved. Til højre et strandhus til omklædning tilhørende rekreativhjemmet Lysglimt. Postkort efter 1923. Gribskov Arkiv.

af arealet skete allerede i 1920. Emmy Glahn blev enke i 1935 og solgte i 1936 familiens gamle sommerhus.

I 1940 lykkedes det for Selskabet Gilleleje Strandbakker at erhverve Ove Haugsteds grund (matr. nr.87bq) ned til vandet ved siden af Kignæs på Carl Lendorfsvej, men først i 1981 blev der truffet aftale med Lysglimt om køb af den sidste private grund på strandbakkerne.

Afslutning

Selskabet Gilleleje Strandbakker har gennem årene haft en klar målsætning: At købe stranden fri. Udover strandbakkerne er opkøbt arealer på veststranden, ved Gillelejehallen og et par steder nord for Gilbjergstien. Det er sket gennem et stort frivilligt arbejde af byens borgere med grundlag i de overskud, som bakkefesterne giver. Selskabets struktur er i dag helt unik. Ved 50 års jubilæet i 1968 blev den beskrevet således:

*"En væsentlig forskel mellem Strandbakkeselskabets opbygning, og den måde, foreninger og selskaber normalt arrangerer sig på, er blandt andet, at selskabet ikke har noget medlemskartotek. Der betales ikke kontingent. Man kender såmænd ikke medlemstallet. Medlem er enhver, der på en eller anden måde har virket til gavn for selskabet. Faktisk kan enhver sådan person betragte sig som medlem. Han behøver ikke at melde sig ind – og i givet fald heller ikke ud."*¹⁰

Kredsen omkring Selskabet Gilleleje Strandbakker har udviklet et særligt fællesskab, der indeholder noget af det oprindelige hjerteblod, der kendetegner Gilleleje. Opstår situationer, der på den ene eller anden måde truer fiskerlejets velfærd, står man sammen og løfter i flok.

Noter

- 1 Pragensis 1989, s. 107 ff.
2. Rigsarkivet: Skøde- og panteprotokoller 1849–1927.
3. Wolf 1997, s. 56 ff.
4. Dokumentet opbevares på Gribskov Arkiv.
5. Wolf 1997, s. 61.
6. Wolf 1997, s. 62.
7. Strandbakke-Trolden 8. juli 1928.
8. Selskabet Gilleleje Strandbakker 1918-1968, s. 20.
9. Selskabet Gilleleje Strandbakker 1918-1968, s. 25.
10. Selskabet Gilleleje Strandbakker 1918-1968, s. 10.

Litteraturliste

- Pragensis, J. 1989: Sandflugten og dens bekæmpelse i Gilleleje-området. *Gilleleje Museum*, bd. 28, 1989, s. 107 ff.
- Selskabet Gilleleje Strandbakker 1918-1968*. 50 års jubilæumsskrift uden forfatterangivelse.
- Strandbakke-Trolden* søndag den 8. juli 1928. Udgivet af Selskabet Gilleleje Strandbakker. Gribskov Arkiv.
- Wolf, P. 1997: Sommerliv blandt de første landliggere. *Gilleleje Museums Årbog* 1997, s. 56 ff.

Arkivalier

- Olga Lendorfs dagbog. Kopi, Gribskov Arkiv.
- Skøde- og panteprotokoller 1849 – 1927. Realregister 2. række: Gilleleje, Bonderup, Strand-Børstrup. Rigsarkivet. www.arkivalieronline.dk